

Ο αστροφυσικός της Οξφόρδης Βίκτορ Κλουμπς απεφάνθη ότι μετεωρίτες κατέστρεψαν τους πολιτισμούς του χαλκού στη Μεσόγειο, στα 2.350 π.Χ. Το ότι μια πυρκαγιά στον Ειρηνικό και μια έκρηξη ηφαιστείου έγιναν αιτία ν' αλλάξει η κλιματολογική κατάσταση του πλανήτη τα τελευταία χρόνια, δε σημαίνει τίποτα γι' αυτόν.

Ηφαιστειακή στάχτη που βρέθηκε στους πάγους της Ισλανδίας, μετατοπίζει την έκρηξη του ηφαιστείου της Σαντορίνης στα 1630 π.Χ. απεφάνθησαν άλλοι επαΐοντες. Μετά, είπαν «συγνώμη, γράψτε λάθος», καθ' όσον η στάχτη αυτή δεν έχει σχέση με τη Σαντορίνη.

Σεισμική καταιγίδα αφάνισε Τροία, Κνωσό και Μυκήνες διέγινωσε ο γεωφυσικός του Στάνφορντ, Έιμος Μουρ. Το ότι καθεμιά τους καταστράφηκε σε διαφορετικόν αιώνα, μάλλον λεπτομέρεια είναι.

Ο καθηγητής εφαρμοσμένων μαθηματικών, Τζο Μόναχαν του Μόνας της Αυστραλίας, τα συνδύασε: Σεισμός, έκρηξη του ηφαιστείου και εισβολείς φταίνε για την καταστροφή της Κρήτης. Και ντόπιοι επαναστάτες, προσθέτει ο συνάδελφός του, αρχαιολόγος Πίτερ Μπικνέλ. Μόνο που ποτέ δε βρέθηκαν ίχνη καταστροφών από επιδρομές ή μάχες.

Από τη στιγμή που το ηφαίστειο της Σαντορίνης άρχισε να φλερτάρει με τη μυθική Ατλαντίδα, η περιοχή του Αιγαίου έγινε για πολλούς γήπεδο αυτοπροβολής με αποσπασματικές έρευνες και ανακοινώσεις. Δεκαετιών συστηματικές γεωλογικές, αρχαιολογικές, ιστορικές και φιλολογικές έρευνες παραμερίζονται για χάρη του εύκολου εντυπωσιασμού. Σε ένα θέμα κανένας δε διαφωνεί:

Η έκρηξη του ηφαιστείου έγινε καλοκαίρι, πριν από περίπου 3.500 χρόνια: Το άπλωμα της στάχτης μαρτυρά για βορειοδυτικούς θερινούς ανέμους και οι άδειες αποθήκες, όπως παρατήρησε ο καθηγητής Χρ. Ντούμας, λένε πως ακόμα δεν είχε συγκεντρωθεί η νέα σοδειά.

Πύλη φυσική προς τη Δύση, η Πύλος άνθισε ως κεντρικό λιμάνι για το διαμετακομιστικό εμπόριο με τους σταθμούς της Κάτω Ιταλίας και της Σικελίας. Το ανάκτορο εκεί πρέπει να κτίστηκε μετά από αυτό της Ιωλκού, αν παρακολουθήσουμε πιστά τη μυθολογία:

Ο Πελίας, λέει, έγινε βασιλιάς της Ιωλκού κι έδωσε τον αδερφό του Νηλέα, που μετανάστευσε στη Μεσσηνία, έκτισε την Πύλο, παντρεύτηκε την κόρη του βασιλιά του Ορχομενού κι απέκτησε δώδεκα παιδιά, τα έντεκα από τα οποία σκοτώθηκαν από τον Ηρακλή. Γλίτωσε μόνον ο Νέστορας, που έτυχε να λείπει, όταν έγινε το κακό.

Απ' όταν χάθηκαν για τους Αχαιούς τα λιμάνια της Δυτικής Μεσογείου, πρέπει να υπήρξε πρόβλημα μεγάλο για την περιοχή. Φυσικό ήταν να στραφούν και οι Πύλιοι προς τα ανατολικά. Στα βαθιά του γεράματα, ο Νέστορας δέχτηκε να ακολουθήσει τους άλλους στην εκστρατεία εναντίον της Τροίας με στρατό από εννέα πόλεις της επικράτειάς του και με ενενήντα πλοία, μόλις δέκα λιγότερα από τα καράβια που διέθετε ο αρχηγός Αγαμέμνονας και τριάντα παραπάνω από όσα είχε ο άμεσα ενδιαφερόμενος, Μενέλαος.

Η Τροία έπεσε αλλά η περιοχή των Ασούβα ποτέ δεν κατακτήθηκε από τους Αχαιούς. Ο Νέστορας ευτύχησε να γυρίσει στην πατρίδα του χωρίς προσωπικές απώλειες. Η επικράτεια συνέχισε να ευημερεί για λίγο καιρό ακόμα καθώς η διάλυση του κράτους των Χετταίων έφερε ένα άμεσο καλό, πριν από την καταστροφή:

Το σίδηρο, του οποίου η εξαγωγή απαγορευόταν από τους Χετταίους βασιλιάδες, άρχισε να διαδίδεται σε μεγάλη έκταση. Στην Πελοπόννησο, από τα χρόνια αμέσως μετά τα Τρωικά, έφτιαχναν με αυτό εργαλεία και σκεύη, χωρίς να περιμένουν να έρθουν οι Δωριείς να τους διδάξουν.

Τα μεγάλα προβλήματα ξεκίνησαν, όταν χάθηκαν και οι αγορές της Ανατολικής Μεσογείου. Οι «λαοί της θάλασσας» δεν αφάνισαν μόνο τις πόλεις και τα λιμάνια της Μ. Ασίας και της Παλαιστίνης. Γκρέμισαν και την εξαγωγική και βαθιά επιθετική μυκηναϊκή οικονομία.

Η τεράστια παραγωγή αγαθών δεν είχε πού να διοχετευτεί, καθώς το εξωτερικό εμπόριο, με χαμένες τις αγορές της Δύσης και αφανισμένες της Ανατολής, στραγγαλίστηκε. Η πτώχευση ήρθε αναπόφευκτη. Μόνον η γεωργία και η κτηνοτροφία για εσωτερική κατανάλωση μπόρεσαν να διασωθούν. Για λίγο κι αυτές. Δουλειές δεν υπήρχαν να θρέψουν

τους κατοίκους της χώρας, που πάντα είχε τελική λύση τη μετανάστευση.

Οι Μυκηναίοι πήραν τους δρόμους της ξενιτιάς. Οι χώρες της Δύσης ήταν απαγορευτικές, καθώς μαστίζονταν από ταραχές και μετακινήσεις πληθυσμών. Αναγκαστικά, κινήθηκαν προς την αντίθετη κατεύθυνση. Πρώτα στα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, μετά στην απέναντι ακτή, κοντά στην Ταρσό της Κιλικίας. Γύρω στα 1150 π.Χ., ένα τεράστιο κύμα Αχαιών κατέφυγε στην Κύπρο. Σ' όλη τη γη της Χαναάν, παραλία και εσωτερικό, βρέθηκαν μυκηναϊκές εγκαταστάσεις αυτής της περιόδου. Για δυο τρεις γενιές, διατήρησαν τα χαρακτηριστικά της κληρονομιάς τους πριν να απορροφηθούν από τους Φοίνικες και τους Φιλισταίους.

Από τους 328 οικισμούς που μετρήθηκαν κάποια στιγμή ότι υπήρχαν στην κυρίως Ελλάδα πριν από τη λαίλαπα των «λαών της θάλασσας», μόνον οι 137 συνέχισαν να κατοικούνται μετά. Όμως, εκτός από το ανάκτορο της Ιωλκού, που καταστράφηκε, πουθενά δεν υπήρξαν σημάδια ερήμωσης. Μόνον αραιώση του πληθυσμού παρατηρήθηκε.

Στην Πύλο, η γη αδυνατούσε να θρέψει όλον τον πληθυσμό. Η παράδοση αναφέρει ότι ένας γιος του Νηλέα, ο Μέλανθος, πήρε τους μισούς τουλάχιστο Νηλείδες κι έφυγε για την Αττική. Ο Πausanίας γράφει ότι ο Μέλανθος ήταν μακρινός απόγονος του Περικλύμενου, αδερφού του Νέστορα και γιου του Νηλέα. Κι ο Πausanίας μοιάζει πιο σωστός, καθώς η παράδοση θέλει αιτία της μετανάστευσης την εκδίωξη των Νηλιδών από τους Ηρακλείδες, κάτι που έγινε πολύ αργότερα.

Όπως και να έχει το ζήτημα, ο Μέλανθος πήρε όλο του το σόι κι έφυγε στην Αττική, όπου πρόθυμα τους φιλοξένησαν. Πάντα σύμφωνα με τη μυθολογία, σε κάποια μάχη Αθηναίων και Βοιωτών, ο Μέλανθος σκότωσε τον βασιλιά των αντιπάλων, Ξάνθο, και γλίτωσε την Αττική. Οι κάτοικοί της κατάργησαν τον Θυμοίνη, τελευταίο απόγονο του Θησέα, και πρόσφεραν τον θρόνο στον σωτήρα τους. Τον διαδέχτηκε ο γιος του Κόδρος, τελευταίος βασιλιάς των Αθηναίων, που θυσιάστηκε για να σώσει τη χώρα από τους Σπαρτιάτες.

Από τους γιους του Κόδρου, ο ένας έμεινε στην Αθήνα κι έγινε γενάρχης της μισής αθηναϊκής αριστοκρατίας, καθώς ακόμα κι ο σοφός Σόλωνας υπερηφανευόταν ότι κατάγεται από τον Κόδρο. Ο άλλος πήρε τους Πύλιους και κάμποσους Θηβαίους και μετανάστευσε στην Ιωνία.

Στη Λυδία, κοντά στο σημερινό Ντεϊρ Μεντερέ, υπήρχε στα ιστορικά χρόνια η πόλη Κολοφώνα. Εκεί γεννήθηκε, το 632 π.Χ., ο μεγάλος ποιητής Μίμνερμος, δημιουργός της ερωτικής ελεγείας. Ένα από τα ελάχιστα αποσπάσματα ποιημάτων του, που σώθηκαν, λέει:

«...αιπείαν τε Πύλον Νηλήιον άστν λιπόντες

ιμερτήν Ασίην νηυσίν αφικόμεθα

ες δ' ερατήν Κολοφώνα βίην υπέροπλον έχοντες

εζόμεθ' αργαλέης ύβριος ηγεμόνες°...».

Με δυο λόγια, οι στίχοι σημαίνουν ότι έφυγαν από την Πύλο και ήρθαν στη Μ. Ασία. Αυτή είναι και η παλαιότερη γραπτή μαρτυρία για τη μετανάστευση, αν και ο Μαρινάτος διερωτάται, αν πρόκειται γι' αυτήν του ΙΒ' αι. π.Χ. ή για κάποια κατοπινή.

Πριν από το 1965, ο καθηγητής Μαρινάτος δίδασκε πως οι «λαοί της θάλασσας» ευθύνονται για το γκρέμισμα του μυκηναϊκού κόσμου και όχι οι Δωριείς, οι οποίοι ποτέ δεν πραγματοποίησαν «κάθοδο». Μόνο που πίστευε πως οι καταδρομείς πέρασαν κι από τον Ελλαδικό χώρο, όταν διασκορπίστηκαν μετά την ήττα τους από τον Ραμσή τον Γ'.

Στα 1970, ο καθηγητής Ιακωβίδης διατύπωσε την άποψη ότι η ευθύνη των «λαών της θάλασσας» είναι πραγματικά καθοριστική αλλά επικεντρώνεται στις οικονομικές συνέπειες των καταστροφών, που προκάλεσαν στις αγορές της Ανατολικής Μεσογείου, συμφωνώντας κι αυτός, όπως και πάρα πολλοί άλλοι, ότι «κάθοδος Δωριέων» ποτέ δεν υπήρξε. Αλλωστε, το κυρίαρχο επιχείρημα υπέρ των Δωριέων ήταν η γνώση του σιδήρου, με το οποίο έφτιαχναν όπλα, που νικούσαν τα ορειχάλκινα των Μυκηναίων.

Όμως, έχει αποδειχθεί από δεκαετίες ότι το σίδηρο το γνώριζαν και το χρησιμοποιούσαν και οι Αχαιοί, πολύ πριν από την κρίσιμη εποχή. Από το 1995 και δώθε, κανένας επιστήμονας δεν πιστεύει στα περί «καθόδου των Δωριέων».

Πριν ακόμα εντοπιστεί η ευθύνη των «λαών της θάλασσας», δυο θεωρίες αναπτύχθηκαν σχετικά με τις αιτίες που οδήγησαν στην πτώση του μυκηναϊκού κόσμου, - και οι δύο, άσχετες με τους Δωριείς. Η μία μιλούσε για ευρείας έκτασης αλλαγή των κλιματολογικών συνθηκών, που έφεραν ξηρασία και αφανισμό της παραγωγής και η άλλη επιστράτευσε την ιδέα ότι συνέβησαν εσωτερικές κοινωνικές αναταραχές, επαναστάσεις και ανατροπές.

Τα ευρήματα των τελευταίων χρόνων απέκλεισαν και τις δυο περιπτώσεις. Η συγκομιδή παρέμεινε ίδια μέχρι τέλους, ενώ καμιά απόδειξη για ταραχές δε βρέθηκε. Αντίθετα, όπως σημείωνε τον Νοέμβριο του 1995 ο καθηγητής Ιακωβίδης,

«Βρίσκουμε ότι δεν αλλάζει ούτε η κατανομή των συνοικισμών ούτε οι σχέσεις προς τις ακροπόλεις. Και ούτε δείγματα εχθρικών πράξεων, φωτιές ή καθολικές καταστροφές υπάρχουν». Το μόνο που υπάρχει, είναι η μυθολογία περί «καθόδου των Ηρακλειδών», αλλ' αυτή είναι μια άλλη ιστορία.

Το τι ακριβώς έγινε, είναι παραπάνω από απλό αλλά χρειάστηκαν οι ανακαλύψεις των τελευταίων χρόνων για να τεκμηριωθεί:

Μυκηναϊκές εγκαταστάσεις βρέθηκαν και έξω από τα όρια της επικράτειας, στον Όλυμπο, στη Θεσσαλία, στη Φωκίδα, στην Πίνδο. Τις έχτισαν Μυκηναίοι επαρχιώτες, που ζούσαν στην περιφέρεια.

Λέει ο καθηγητής Ιακωβίδης:

«Δεν έχουμε δείγματα ότι δημιούργησαν τίποτα. Δέχονταν μόνο ερεθίσματα από τον Νότο. Αυτοί λοιπόν οι Μυκηναίοι επαρχιώτες, κάποια στιγμή, γύρω στον ΙΑ' αι. π.Χ., άρχισαν να

γλιστράνε στην περιοχή του μυκηναϊκού κέντρου. Κατέβαιναν σε μικρές ομάδες και, όπου έβρισκαν χωριά ερημωμένα, σταματούσαν».

Υπάρχει, φυσικά, και το επιχείρημα ότι οι μικρές ομάδες των ταλαιπωρημένων μεταναστών ήταν αδύνατο να γκρεμίσουν την καλά οργανωμένη επικράτεια. Άλλωστε, δεν είχαν λόγο να επιχειρήσουν κάτι τέτοιο. Χώρος αρκετός υπήρχε για όλους. Απλά, η μυκηναϊκή κυριαρχία κατέρρευσε, όταν έπαψε να υπάρχει το στήριγμά της:

Η υπερπαραγωγή σε συνδυασμό με την έλλειψη αγοραστών, που επέφερε τότε, στο διάβα πολλών δεκαετιών, το ίδιο αποτέλεσμα, με εκείνο που έμελλε να υπάρξει 3.000 χρόνια αργότερα, σε μια μόνο μέρα, όταν η αμερικανική οικονομία κατέρρευσε στο κραχ της Γουόλ Στρίτ, στις 24 Οκτωβρίου του 1929.

Άλλωστε, οι Μυκηναίοι δεν κατέθεσαν τα όπλα με την πρώτη. Οι προσπάθειές τους να αναστήσουν το εμπόριο με την Ανατολή, αν και μάταιες, συνεχίστηκαν ως τα τέλη του αιώνα. Αρχισαν να ατονούν γύρω στο 1100 π.Χ., οπότε σιγά σιγά εγκαταλείφθηκαν οι ακροπόλεις και οι εξαγωγικοί οικισμοί. Η διάλυση της ομοσπονδίας τους προλείανε το έδαφος για να αναπτυχθούν η πειρατεία κι ο τυχοδιωκτισμός. Μέσα από τη ζύμωση, που επακολούθησε, ξεπήδησαν οι πόλεις κράτη, που οδήγησαν στο ελληνικό θαύμα...

(Έθνος της Κυριακής, 19.3.2000) (τελευταία επεξεργασία, 28.8.2009)